

РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У даній роботі показано особливості пам'яті молодшого шкільного віку, наведено корекційну програму щодо розвитку пам'яті молодших школярів на уроках англійської мови. Слід відмітити, що на розвиток пам'яті молодших школярів впливають не тільки притаманні тенденції у вікових закономірностях пам'яті, а й методи і способи роботи учителя, змістовна і структурна побудова підручників, навчальних посібників.

Ключові слова: пам'ять, молодший шкільний вік, розвиток пам'яті на уроках англійської мови.

Тема пам'яті є однією з найбільш вивчених тем у психології. Така властивість психіки, як збереження і відновлення інформації, робить можливим індивідуальне психологічне життя людини в усій її складності, в усіх її проявах. Один з перших розділів психологічної науки, де був застосований метод експерименту – це пам'ять. Однак, спочатку це було швидше вивчення спеціальної свідомої діяльності (процесу умисного заучування) ніж вивчення природних механізмів збереження слідів.

Мета нашої роботи визначити особливості пам'яті молодшого шкільного віку, розкрити які чинники впливають на її розвиток, а також розробити корекційну програму щодо розвитку пам'яті молодших школярів на уроках англійської мови.

Вивченням пам'яті займалися вітчизняні та зарубіжні психологи. Так, досліді А.О. Смірнова та П.І. Зінченко (1961), які проводилися з позиції психологічної теорії діяльності, дозволили розкрити закони пам'яті як обдуманого людської діяльності, виявили залежність запам'ятовування від поставленого завдання та виділили основні прийоми запам'ятовування важкого матеріалу. А. О. Смірнов встановив, що діяльність запам'ятовується краще ніж думки, а серед дій, у свою чергу, краще запам'ятовуються ті, які пов'язані з подоланням перешкод.

Досліді Б.В.Зейгарник (2010) показали, що якщо людям запропонувати ряд завдань, та одні з них дозволити їм виконати до кінця, а інші перервати незавершеними, то в кінці вони згадували незавершені завдання в два рази частіше, чим завершені.

Відомий німецький психіатр Е. Крепелін (2008) вивчав як проходить запам'ятовування в психічно хворих. Інший відомий німецький психолог Г.Е. Мюллер (1999) провів фундаментальні дослідження основних законів закріплення та відображення слідів пам'яті у людини.

Г. Еббінгауз (2010) встановив, що при прояві надмірної уваги до події буває його одноразового прожиття, щоб у подальшому його точно відтворити. Саме закон забування був одним із самих важливих відкриттів ученого.

Класифікація видів пам'яті за характером психічної активності була вперше запропонована П.П. Блонським (1979). Хоч всі чотири виділені ним види пам'яті (рухова, емоційна, образна та словесно-логічна) не існують незалежно одна від іншої, та більш того, знаходяться в тісному зв'язку, вченому вдалося визначити різницю між окремими видами пам'яті.

Слід зазначити що перше систематичне вивчення вищих форм пам'яті у дітей провів видатний російський психолог Л.С.Виготський (2010), який у кінці 1920-х років почав вивчати питання про розвиток вищих форм пам'яті та разом зі своїми учнями показав, що вищі форми пам'яті являються складною формою психічної діяльності, соціальною за своїм походженням.

Варто відмітити, що роботи Л.С.Виготського стали подальшим розвитком досліджень французького вченого П.Жане (2010), який одним із перших став трактувати пам'ять як систему дій, орієнтованих на запам'ятовування, обробку та збереження матеріалу. Саме французькою психологічною школою була доведена соціальна зумовленість усіх процесів пам'яті, її пряма залежність від практичної діяльності людини.

Так, під пам'яттю ми розуміємо процеси запам'ятовування, збереження, відновлення й забування отриманого досвіду, що дозволяють повторно використати його в діяльності або повернути в сферу пізнання [2: 243]. Необхідною передумовою впізнання та відтворення є запам'ятовування, того, що було сприйнято, а також його наступне збереження.

Таким чином, пам'ять – це складний психічний процес, що складається з декількох приватних процесів. Пам'ять поєднує минуле об'єкта з його сьогоденням і майбутнім та є найважливішою пізнавальною функцією, що лежить в основі розвитку навчання. Пам'ять необхідна людині, вона дозволяє їй накопичувати, зберігати та згодом використати свій життєвий досвід, у ній зберігаються знання й навички. Завдяки пам'яті розширюються пізнавальні можливості людини, вона забезпечує цілісність і розвиток особистості, а також лежить в основі будь-якого психічного явища. Без включення в акт пізнання, відчуття й сприйняття будуть переживатися ніби вперше, орієнтування у світі та його пізнання стануть неможливими. Особистість, її відносини, навички, звички – існують завдяки пам'яті.

Якщо б ми не мали пам'яті та здібності запам'ятовувати, нам би доводилося щодня вчитися писати, читати, ходити та навіть розмовляти. А якщо б ми не мали здібності забувати непотрібний нам матеріал, то нам би довелося все життя тримати в пам'яті ті емоції чи переживання, які хотілося б забути; ті момент із життя, які хотілося б викреслити зі своєї пам'яті, а також звичайну, не потрібну нам інформацію.

Що ж стосується проблеми пам'яті у молодшому шкільному віці, то вона досить актуальна, адже пам'ять відіграє значну роль у навчальній діяльності школярів. Без якісного запам'ятовування неможливо було б оволодіти основними науками, що є першою і найголовнішою задачею шкільного навчання.

У цьому віці пам'ять набуває яскраво вираженого довільного й осмисленого характеру. Зміни у сфері пам'яті пов'язані з тим, що дитина починає усвідомлювати особливе мнемічне завдання. Вона відділяє це завдання від будь-

якого іншого. У молодшому шкільному віці відбувається інтенсивне формування прийомів запам'ятовування. Від найбільш примітивних прийомів (повторення, уважне розглядання матеріалу), притаманних дітям цього віку, у більш старшому віці дитина переходить до групування, осмислення зв'язків різних частин матеріалу. Також значно підвищується здатність заучувати та відтворювати, зростає продуктивність запам'ятовування навчального матеріалу.

Продуктивність запам'ятовування залежить також від того, як здійснюється запам'ятовування. У психології відомі три способи заучування великого за об'ємом матеріалу: цілісний, частковий та комбінований. Перший спосіб (цілісний), полягає в тому, що матеріал (текст), читається від початку до кінця до повного засвоєння. При частковому способі матеріал ділиться на декілька частин та кожна частина заучується окремо. Комбінований спосіб являє собою сукупність цілісного та часткового [5: 269].

У зв'язку з переходом до систематичного шкільного навчання в молодшому шкільному віці на його основі відбувається розвиток і якісна перебудова пам'яті дитини, формується логічна пам'ять, яка являється головною формою пам'яті в дітей старшого шкільного віку.

Недарма науковці-психологи зауважують, що за бажанням пам'ять будь-якого типу можна поліпшити. Адже головна відмінність між людьми з доброю пам'яттю та з поганою виявляється в тому, що одні вміють нею користуватися, тренують її, а інші – ні.

За визначенням І.Канта (2010), в пам'яті є важливі три якості: швидкість запам'ятовування, його міцність і оперативність під час відтворення. Звичайно, складно досягти цих трьох вагомих якостей. Однак, у даному контексті доречно згадати народну мудрість "Під лежачий камінь вода не тече".

Так, на думку німецького письменника Г.К. Ліхтенверга, люди мало запам'ятовують через те, що самі дуже мало думають. Отож, слід в усьому віднаходити зміст. Не варто затуляти вуха руками й утуплюватись поглядом у текст, повторюючи подумки рядок за рядком. Ці титанічні зусилля не зарахуються, бо в даному разі важливим є не процес, а результат. Останній буде значно кращим, коли знаходити в тексті провідну думку, виділяти аргументацію. Тим більше в англійській мові, коли там навіть деякі речення обов'язково слід перекладати саме з кінця, а сукупність артиклів, допоміжних слів взагалі на українську мову не перекладаються. Найважче, як ми знаємо, дитині вивчити текст з англійської, коли вона сліпо повторює набір звуків, не розуміючи українською логічного змісту своєї нібито зв'язної розповіді. Отже, осмислення вивчаючого – перший крок до його запам'ятовування.

Хоча за статистичними даними лексика англійської мови в кілька разів бідніша за українську, все-таки це для нас створює ще одні труднощі. На позначення кількох дій, процесів, понять, явищ використовується одне й те саме слово (наприклад: floor – підлога, поверх; change – задача, обмін). Щоб успішно запам'ятати усі ці явища, слід, перш за все, ввімкнути логіку, пов'язавши між собою значення таких на перший погляд несумісних понять. Отже, підлога і поверх: багатопверховий будинок характеризується тим, що має багато підлог, покладених одна на одну; а задачу в магазині тоді тільки ми отримуємо, коли відбувається своєрідний обмін грошей з крупніших купюр на дрібніші, тільки разом з дріб'язком покупець забирає придбаний товар в обмін на свої гроші.

Інша річ, коли слово в перекладі на нашу мову означає одне поняття, а за участю прийменника, що кріпиться біля нього, воно означає зовсім інше (to ask – запитувати, to ask for – просити; to give – давати, to give up – здаватися і т.д.). У такому разі найкраще буде вивчити прямо зі словника, але не усі слова підряд, на яких погляд зупинився. При складанні речення, коли не знаєш якогось слова і тут учитель підказує його переклад, обов'язково слід поцікавитись, чи змінює його значення певний прийменник.

Далі не забуваймо про ті ж самі синоніми. Хоча їх в англійській мові не таке велике розмаїття, та все ж вони є і значно покращують розмовну мову. До речі, англійська мова нараховує чималу кількість епітетів на позначення позитивної характеристики особи. Тут буде доречним уявлення якихось привабливих об'єктів під час перелічування позитивних прикметників.

Велику допомогу в методиці запам'ятовування лексики становить той факт, що до 50% слів, відібраних для запам'ятовування, схожі за звучанням за значенням на російські слова. Зокрема яскравим прикладом цього є назви місяців року: январь – ['jɛnɛari], февраль – ['fɛbrɛari], апрель – ['aɛrɛl] і т.д. Потім такі слова, які ми в українській мові називаємо словами іншомовного походження. Річ у тому, що коли ми кажемо, мовляв, це слово латинського походження, це грецького, то в англійській мові вони часто-густо залишаються сталими. Порівняймо: антена – antenna, анекдот – anecdote, альманах – almanac і т.д.

Значною перевагою в шкільній програмі вивчення англійської є, на нашу думку, комплексні уроки за темами, тобто якась кількість уроків відводиться суто на вивчення однієї теми. Відповідно й лексика до цього підібрана максимальна. На темі "My family" (Моя родина) діти вивчили назви усіх родичів та рід їхніх занять англійською мовою. Потім тема "Shopping" (Покупки) дає змогу вивчити багато назв промислових та продовольчих товарів, зокрема назви усіх овочів, фруктів, одягу, предметів повсякденного вжитку і тому подібне.

Такий метод у психології називається методом зв'язування образів. Його можна використовувати також і в дещо іншому, цікавішому варіанті. До прикладу, в класі, де ми проходили практику, на уроці англійської мови вчитель запропонувала цікаве, але й складне завдання. До дошки виходять діти поодиночі і вона читає ряд парних слів, зовсім не пов'язаних за змістом. Такі як (apple – яблуко; rather – бритва; car – кварта; forest – ліс; case – шафа; sea – море). Від дітей вимагалось запам'ятати найбільшу їх кількість. Учитель другого разу читатиме один лише компонент з пари, а учень має промовити другий. І так сталося, що одна дівчинка запам'ятала геть усі слова правильно (їх було близько 30). Коли її спитали, у чому секрет феноменальності, адже об'єкти логічно зовсім не пов'язані, дівчинка, усміхнувшись, пояснила, що коли логіки немає, вона пов'язує речі між собою нелогічно. Тобто яблуко вона подумки обирала бритвою, в лісі на деревах порозвішувала кварти, а шафу скупала в морі. І при цьому дівчинка запевняє, що так ясно в уяві собі бачила усі ті картинки, що більшість з них могли в неї трапитись аж до наступного уроку іноземної мови. Поспілкувавшись з нею на перерві, ми дізнались, що вона до всього підходить таким чином. Коли вона читає книгу, у неї в уяві малюється цілий сценарій фільму, який вона здатна пам'ятати досить довгий час. Напевне, цікаво так жити,

спостерігаючи дійсність через занурення в саму себе.

Часто трапляється, що зміст мають самі елементи, які потрібно запам'ятати, але не зв'язки між ними. У таких випадках можна покращити запам'ятовування шляхом створення реальних чи штучних зв'язків між цими елементами. Один із найкращих способів створення зв'язків – більш глибоке розуміння матеріалу під час його кодування [1: 245].

Незамінною школою мислення, що допоможе усунути тугість, уповільненість думок, може стати сама організація здобування знань: на уроці слід створити такий логічний ланцюжок, щоб наслідок одного ставав причиною іншого. І тоді, утримуючи ланцюг у полі своєї уваги і пам'яті, дитина навіть з уповільненим розумовим процесом, починає мислити.

Розглянувши теоретичні аспекти розвитку пам'яті у молодшому шкільному віці ми вирішили перевірити на практиці як саме відбувається процеси запам'ятовування в школярів. Перед нами стояло завдання дослідити рівень розвитку словесної та образної пам'яті та діагностику короткочасної пам'яті. Для дослідження ми обрали методики "Пам'ять на образи", "Словесна пам'ять" та "Малювання по пам'яті".

Керуючись віковою періодизацією А.В. Петровського, для участі в експерименті ми взяли дітей віком від 6 до 11 років.

Методика "Пам'ять на образи" призначається для вивчення образної пам'яті. Її зміст полягає в тому, що досліджуванам показується таблиця з 16 образами на протязі 20 с. Образи потрібно запам'ятати і на протязі 1 хвилини відтворити на бланку і записати їх назви на своєму бланку для відповідей на англійській мові. Оцінка результатів тестування вираховується по кількості правильно відтворених образів. Норма – 6 правильних відповідей і більше [6: 50].

Зміст методики "Словесна пам'ять": учням зачитується 12 слів, на англійській мові. Після команди "Записуйте" учні повинні записати слова, що запам'ятали. Оцінка правильності відтворення відбувається за кількістю правильних відповідей. Норма – 5 правильних відповідей [6: 48].

Методика "Малювання по пам'яті". Дітям показується для запам'ятовування на 1 хвилину картинка, потім вона забирається і дитина повинна по пам'яті домалювати (відтворити) малюнок. Норма 70% відтворених деталей [6: 53].

Результати емпіричного дослідження наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати дослідження

№ п/п	П. І. Б.	Рівень пам'яті за методикою "Пам'ять на образи"	Рівень пам'яті за методикою "Словесна пам'ять"	Рівень пам'яті за методикою "Малювання по пам'яті"
1	Л. Наташа	Низький	Середній	Низький
2	Ю. Олена	Нормальний	Нормальний	Нормальний
3	С. Люда	Нормальний	Нормальний	Високий
4	С. Саша	Високий	Високий	Високий
5	М. Саша	Високий	Нормальний	Високий
6	С. Катя	Нормальний	Нормальний	Високий
7	К. Коля	Низький	Низький	Низький
8	П. Марина	Нормальний	Середній	Нормальний
9	Г. Аня	Нормальний	Нормальний	Високий
10	Ф. Таня	Низький	Низький	Низький
11	В. Валя	Нормальний	Високий	Високий
12	Л. Світлана	Нормальний	Нормальний	Нормальний
13	С. Саша	Низький	Середній	Низький

Аналізуючи результати дослідження визначено, що участь у корекційній програмі братимуть 4 учні, а саме Л. Наташа, К. Коля, Ф. Таня, С. Саша.

При проведенні корекційної роботи з молодшими школярами, необхідно пам'ятати про особливості сприйняття в цьому віці. Для кращого запам'ятовування дітьми необхідної інформації потрібно використовувати яскравий стимульний матеріал. Щоб діти не нудьгували, заняття потрібно проводити у ігровій формі.

Перш ніж використовувати прийоми і види діяльності щодо корекції і розвитку пам'яті молодших школярів, важливо володіти комфортною психологічною обстановкою, атмосферою психологічної захищеності дитини і учителя.

Забезпечується визначена психологічна захищеність декількома способами.

По-перше, це система правил, які спочатку поступово вводять в навчальний процес психолог чи вчитель. Правила можуть звучати таким чином:

- будь-яка думка обговорюється, але не засуджується, не критикується;
- усі конфліктні ситуації, учні вирішують між собою, по можливості без спеціального посередництва психолога чи вчителя, у разі потреби конфлікт може обговорюватися в класі, але відповідальність за його дозвіл несуть учасники конфлікту;
- заборонено тільки те, що може нашкодити іншій людині, образити його травмувати або перешкодити учням з інших класів.

По-друге, окрім пред'явлених учням правил, психологічна захищеність забезпечується активною участю дітей в організації діяльності.

Рефлексія, обговорення з дітьми, що їм сподобалося і не сподобалося на уроці, що було новим для них що вони відкрили нового в собі, забезпечують взаємну відповідальність за те, що відбувається на уроці; задаються питання, спрямовані на взаємозв'язок рефлексії дітей і педагога: "Як ви гадаєте, а що мені сподобалося (не сподобалося) сьогодні на уроці? Що здивувало? Як ви це упізнали?"

На заняттях поєднуються і чергуються різні види діяльності, що розвивають пам'ять молодших школярів, тому учні не втомлюються і не нудьгують. Ігрові форми, сприяючи розвитку пам'яті, знімають та попереджають побоювання дітей, забезпечують їх упевненість у собі, стимулюють активність. Учитель "на рівних" приймає участь іграх. Стрибає і бігає, коли це потрібно за роллю, він ділиться з дітьми своїми почуттями, відкритий для них.

Для проведення психокорекційної роботи ми використали вправи, ігри, етюди З.С.Карпенко (1997), Н.В.Ізена та Ю.В.Пахомова (1988), які ми модифікували з урахуванням їх проведення на уроках англійської мови, а також з віковими особливостями.

Вправа 1. "Привітання". Дати сідають в коло, вітаються один з одним.

Вправа 2. Гра "Розвідники". Вибирається один із учасників – розвідник. Ведучий каже "Завмерли!" – і вся група не ворушиться. Кожен старається запам'ятати свою позу, а розвідник закриває очі. У цей час діти роблять декілька змін у своєму одязі чи позі. Після того як зміни зроблені розвідник відкриває очі та намагається назвати англійською мовою всі зміни.

Вправа 3. Гра "Зниклі предмети". Виставте на столі 7 будь-яких предметів. Попросіть дитину уважно подивитися на них і закрити очі. У цей момент приберіть один з предметів або додайте новий, або просто переставте їх місцями. Відкрив очі дитині потрібно знайти зміни (предмети що зникли учень називає англійською мовою).

Вправа 4. Гра "Букет квітів". Показуємо дитині зображення великого букета квітів. На аркуші паперу пишемо назву кольорів, змальованих на картинці, і ще двох-трьох рослин, яких немає. Закриваємо малюнок і просимо дитину показати, що в перерахованих назвах відповідає малюнку, а що ні. До речі, для ускладнення завдання можна "забути" внести до списку назву одну чи двох квіток з картинки (перераховувати кольори та квіти дитина повинна англійською мовою).

Вправа 5. Гра "Заблукавший оповідач". Учасники розсаджуються в коло. Ведучий визначає тему розмови. Один з учасників починає розвивати її, а потім, слідуючи за випадковими асоціаціями, відводить розмову убік. Він перескакує з однієї теми на іншу, потім на третю, прагне якнайкраще заплутати своє оповідання. Той, який потім говорить жестом передає слово іншому учасникові. Слово може бути передане будь-якому, тому за ходом гри стежать всі. Той, на кого ліг вибір, повинен розплутати розмову, тобто коротко пройтися по всіх асоціативним перемиканням свого попередника у зворотному порядку – від кінця до початку. Він повертається до початкової, запропонованої ведучим темі. Потім сам заплутує розмову, передає слово комусь іншому (бесіда ведеться англійською мовою).

Вправа 6. Гра "Кольори". У таблиці намальовані різнобарвні квіточки (машинки, кораблики). Закрийте аркуш і запитайте, якого кольору, в якій клітинці був предмет (учні відповідають англійською мовою). Можна запропонувати дитині картинку, на якій зображено багато предметів різного кольору. Картинку закрийте, а дитина нехай згадає, якого кольору був будиночок, якого кішка. Можливий варіант навпаки – що було зеленого кольору, що рожевого.

Вправа 7. Рефлексія. Діти сідають у коло і передаючи з рук у руки іграшку діляться враженнями про минуле заняття.

Після того, як нами було проведено корекційну роботу, ми провели повторне тестування та отримали наступні результати (див. табл. 2).

Таблиця 2

Результати формуючого дослідження

№ п/п	П.І.Б.	"Пам'ять на образи"		"Словесна пам'ять"		"Малювання по пам'яті"	
		до	після	до	після	до	після
1	Л. Нагаша	Низький	Середній	Низький	Середній	Низький	Середній
2	К. Коля	Низький	Середній	Середній	Середній	Низький	Середній
3	Ф. Таня	Низький	Середній	Середній	Середній	Низький	Середній
4	С. Саша	Низький	Середній	Низький	Середній	Низький	Середній

Аналізуючи результати формульованого дослідження виявлено, що корекційна робота мала суттєвий результат. Показники результатів дослідження підвищились в середньому на 8 – 9%.

Таким чином, узагальнюючи результати виконаного дослідження, можна зробити наступні висновки:

- по-перше, пам'ять – це складний психічний процес, що складається з декількох приватних процесів. Проблеми пам'яті у молодшому шкільному віці досить актуальна, адже пам'ять відіграє значну роль у навчальній діяльності школярів. Без якісного запам'ятовування неможливо було б оволодіти основними науками, що є першою і найголовнішою задачею шкільного навчання;

- по-друге, проведене дослідження було спрямоване на виявлення образної та словесної пам'яті; встановлено, що діти молодшого шкільного віку краще запам'ятовують наглядний матеріал: предмети, які дитину оточують і з якими вона діє, зображення предметів, людей, продуктивне запам'ятовування такого матеріалу значно вища, ніж словесного матеріалу.

- по-третє, розвиток пам'яті молодших школярів впливають не тільки притаманні тенденції у вікових закономірностях пам'яті, а й методи і способи роботи вчителя, змістовна і структурна побудова підручників, навчальних посібників;

- по-четверте, розкрито, що найбільш ефективними щодо підвищення рівня словесної та образної пам'яті виявились

вправи, етюди, ігри "Привітання", "Розвідники", "Зниклі предмети", "Букет квітів", "Заблукавший оповідач", "Кольори". Аналізуючи результати формувального дослідження виявлено, що корекційна робота мала суттєвий результат (показники результатів дослідження підвищились у середньому на 8 – 9%).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Атриксон Р.* Введение в психологию / Р. Атриксон. – М.: Прогресс, 1980 – 245 с.
2. *Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А.* Психологический словарь-справочник / М.И.Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск.: Харвест, 2004 – 243 с.
3. *Изен Н.В., Пахомов Ю.В.* Психотренинг: Игры и упражнения / Н.В.Изен, Ю.В.Пахомов. – М.: Физкультура и спорт, 1988. – 268 с.
4. *Карпенко З.С.* Експресивна психотехніка для дітей / З.С.Карпенко. – К.: НПЦ Перспектива, 1997. – 96с.
5. *Маклаков А.Г.* Общая психология / А.Г. Маклаков. – СПб.: Питер, 2010 – 269 с.
6. *Столяренко Л.Д.* Основы психологии. Практикум / Л. Д. Столяренко. – Ростов на Дону: Феникс, 2008 – 49 с.

Подано до редакції 10.10.11